HÉTFALU

Szerkesztők: Hochbauer Gyula, Kovács Lehel István

Alapította és szerkesztette (1906–1911): dr. Fekete Endre és Kiss Béla

Független művelődési és helytörténeti havilap

IX. évfolyam 7. (507.) szám

2003. július 25. – péntek

Kenyérsütés Hétfaluban

Gabonaféleink: búza, árpa, rozs, kukorica, köles, zab, tönkölybúza ősidőktől kezdve a lakosság alaptáplálékául szolgáltak, mivel a fejlődéshez, az élet fenntartásához szükséges fehérjéket, zsírokat, cukrokat, esszenciális aminosavakat, vitaminokat, ásványi sókat, nyomelemeket tartalmaznak. Ezek őrletéből készítette és készíti ma is minden népcsoport a saját hagyományos elkészítési módja szerint a *„mindennapi kenyeret”*. Hogy mennyire fontos szerepe volt és van ma is mindennapi életünkben a kenyérnek, tudjuk a történelmi feljegyzésekből, a Bibliából, fohászainkból, képzőművészeti ábrázolásokból. A gazdaember, aki igen nehezen kereste kenyerét, tudta, hogy a búza, a kenyér: áldás, ezért fohászkodott jó termésért, amikor elvetette gabonáját (búzáját), és ezért áldotta meg kenyerét, amikor megszegte.

Az alábbiakban nem a kenyérrel, annak sokféleségével és táplálkozástani kérdéseivel foglalkozom, hanem bemutatom a hétfalusi csángók hagyományos kenyérsütését.

A kenyérsütést megelőző estén már megkezdték az előkészülést. A család szükségleteinek megfelelően megfőzték a kellő mennyiségű *pityókát*, amit a *küpün* (krumpliprés) áttörtek, így a krumplit gyúrhatóvá tették. Liszttel összedolgozták, majd hozzáadták az előző sütésből megmaradt, megszárított, és most vízben feloldott kovász levét. Egyesek élesztőt is szoktak használni. Másnapra a pityóka és a kovász megpuhította, megkelesztette a kenyértésztát. Másnap reggel a már megkelt tésztát liszt és vízben feloldott só hozzáadásával kellő minőségűre dagasztották. A háziasszonyok pontosan tudták, hogy addig kell gyúrni (dagasztani), amíg a tészta már nem tapad a kézhez. A dagasztás igen fárasztó munka, ezért sok esetben a férfiak vagy a nagyobb gyerekek is segítettek. A megdagasztott tésztát másfélkét órát kelni hagyták. Ez idő alatt hevítették ki a kemencét három rend tűzzel. A kemence hevítéséhez *bakócot*, vagyis száraz bükkfaágakat használtak. A bakóc elégése után, mindhárom alkalommal, a szenet a *vonóval* előhúzták a kemenceszádához és a *kénkenbe*. Hogy a kemence egyenletesen hevüljön, az égő faágakat az *azsaggal* (karó) szétterítették a kemence teljes felületén. A harmadik rend bakóc elégése után az összes szenet egyenletesen elterítették az azsaggal a kemence aljára, és körülbelül tíz percig hagyták ott, hogy a kemence egyenletesen hevüljön ki. Ezután következett a kemence kiseprése: a vonóval a szenet előhúzták az ajtóközbe, és a *pemetével* (karóvégre kötött, megtekert és megvizezett szalma) kiseperték a kemence alját, majd a *suberral* lezárták a kéményt, hogy lassúbb legyen a kemence lehűlése. A kenyér bevetését a háziasszonyok igen ügyesen és nagy hozzáértéssel csinálták. A már megkelt tésztát egyforma darabokra szaggatták, igen jó szemmértékkel, kenyér alakúra formálták, és kissé belisztezve a *virkelő* teknőbe vagy a laskadeszkára tették. A bevetőlapátot (falapát, kb. három méter hosszú nyéllel) meglisztezték, hogy a tészta ne ragadjon hozzá, és egyenként bevetették a kemencébe, vigyázva arra, hogy kellő távolságra legyenek egymástól, hogy össze ne süljenek.

Egy óra múlva a vonóval minden kenyeret megmozgattak, két óra elteltével pedig kiszedték a megsült kenyereket, majd megverték, vagyis egy erre szolgáló kenyérverővel eltávolították a megégett héjat. A szép világosbarnára sült kenyereket teknőbe rakták, jól betakarták, hogy lassan hűljenek ki, és hogy megpuhuljanak.

A kenyér bevetésekor mindig gondoltak a gyermekekre is, a kenyértésztából kisebb méretű cipót és valamivel nagyobb, de laposabb lepényt sütöttek. Ezeket a kenyerek elé vetették be, és a gyerekek legnagyobb örömére, egy óra alatt megsültek. Mindnyájan igen jól emlékezünk a frissen sült kenyér illatára, a cipók és *dócok* kellemes ízére.

Melegen gratulálok azoknak a háziasszonyoknak, akik ma is rostdús, barna, pityókás kenyeret sütnek, ugyanúgy, mint anyáink, nagyanyáink. Házilag készült kovászt használnak, elkerülve az úgynevezett állományjavító, tömeg- és térfogatnövelő szerek, tartósítóanyagok használatát (E-k). E szerek nagy része természetes eredetű anyag, de a foszforsav és sóinak felhasználása még vitatott, ugyanis befolyásolják a szervezet kalcium-anyagcseréjét.

Dr. Magdó János

Óbor, új tömlőben

„És senki sem tölt új bort régi tömlőbe, mert szétrepesztené a bor a tömlőt, s odalenne a bor is, a tömlő is; hanem az új bor új tömlőbe való.”
Márk 2, 22.

A kilencvenes évek elején, a földek visszaadásának korán szétpukkanó örömmámorában történt, hogy a szomszédban tavaszi vetésre készülődtek. A csűr mélyéről, a hosszú időn át „munkanélküli” *odorból* előkerült egy tisztességben megőszült vetőgép, amely – nem tudni, hogyan, de – átvészelte a kollektivizálás rémálmát. Értő kezekben munkált a csángó kitartás és földszeretet, és így a gép csakhamar újra olajozottan, rendbe szedve várta, hogy ismét *borozdába* állhasson. Ám néhány méterrel a kapun kívül, mintha hirtelen ráeszmélt volna a közben elröpült négy évtizedre, az öreg vetőgép egyik kereke panaszos reccsenéssel kidőlt. A rejtegetés és kényszerű pihenő alatt ugyanis a fa alkatrészeket *megette a súly*, s a fáradt kerékküllők nem merészeltek szembesülni az új idők benzingőzös, rohanó kihívásával. Inkább csöndesen megadták magukat.

Mint ahogy megadta magát azóta nagyon sok gazda is. Olyanok, akik tíz-egynéhány évvel ezelőtt még hittel hitték, hogy a régen nagy becsben tartott, ezerszer áldott föld, az életet adó rög művelését ott lehet folytatni, ahol majdnem fél évszázaddal azelőtt kényszerűségből abbahagyták. Az Írás szóhasználatával élve: a régi tömlő nem bírta az új bor nyomását. Odalett a bor is, a tömlő is, odalett a kitartás s a remény is.

Így vált mára idejétmúlttá, anakronisztikussá egy teljes nemzedék, nemcsak gondolkodásában, hanem egész létében. És ezt a szomorú tényt az országszerte egyre gyarapodó parlagon hagyott földek fájdalmasan igazolják. Földek, melyek évszázadokon át, ha nem is bőséget, de megélhetést mindenképpen biztosítottak. Földek, melyek ma már a bogáncson és ördögszekéren kívül csak az újgazdagoknak a föld szentségét mélyen megvető, hivalkodó villáit, álomházait termik. S azokat is csak a „jobb” helyeken.

Ezért a helyzetért pedig a felelősségnek csak egy kis hányada terheli az idő múlását számításon kívül hagyó, egyre fogyatkozó létszámú, még nem egészen földhöz ragadt, de ahhoz még mindig ragaszkodó, idősebb nemzedéket. Ők ugyanis – bár fájdalmasan nehezen és nem mindannyian – megértették a régi tömlő és az új bor feloldhatatlan ellentétét, elfogadták a váltás szükségszerűségét. Váltaniuk azonban már nem nekik, hanem a sorban utánuk következőknek kell. Azoknak, akiknek gazdasági lehetőségeik mellé tettvágyat is adott a Mindenható.

A nyugtalanító kérdés csak az: vajon ezek az emberek óhajtják-e számba venni Jézus figyelmeztetését? Képesek-e felfogni, hogy a föld Isten ajándéka, és aki abból csúfot űz, az végső soron a gondviselést becsmérli?

És hajlandók-e meglátni a változás felelősségét sokszor nyeglén felvállalók, hogy a jézusi figyelmeztetésben még egy reményteljes lehetőség is *megbúvik*. Mert Jézus óvja ugyan az övéit attól, hogy új bort tegyenek a régi tömlőkbe, mert az új borhoz új tömlő dukál, de ebben az összefüggésben látni kell azt is, hogy a már megállapodott óbort igenis érdemes átmenteni új tömlőbe.

Közösségeink (jó)léte azon áll vagy bukik, hogy évszázados értékeinket, kincseinket – köztük a földet és annak szeretetét, a felhalmozott tudást, tapasztalatot szintetizáló hagyományainkat – miképpen sikerül megőriznünk, értékesítenünk az új körülmények, lehetőségek, kihívások sűrűjében.

Ehhez kérjünk bölcsességet és kitartást az Úrtól.

Török László lelkipásztor

* Kiadja a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság – © HMMT, 2003. * ISSN 1582-9006 *

Istók János év Hétfaluban: Hatodik levél

Dr. Papp Béla orvos úrnak,
Brassó / Sztálin város / Pavlov 72.

Kedves Béla öcsém!

Nagyon megörültem utóbbi levelednek, melyben kimerítően értesítettél a Z. Rab István emlékszobra ügyéről.

A legtermészetesebb, hogy a szobor mindenekelőtt ott legyen, s vele együtt én is. Fáradtságot nem ismerve itt mindent elkövettem, hogy mennél előbb a szobrot szállíttathassam Sztálinvárosba. Sokfelé voltam, de főképp a Népművelésügyi Minisztériumban, V. Báthory utca 10., a Román Népköztársaság Konzulátusánál és Követségénél, utóbb f. hó 4-én. Itt Glaga Vasile, a Követség első titkárával beszéltem, kinek a szoborral kapcsolatos rajzokat s leveleidet is bemutattam, szóval a dokumentumokat a beutazási kérelem alátámasztására.

A Népművelésügyi Minisztériumban készek a szobor szállításához, az útlevelek kiadásához azonnal hozzájárulnak, de várják a Román Népköztársaság Konzulátusától vagy Követségétől a szoborszállítás és beutazásunknak, valamint a vízum engedélyezéséről szóló értesítést, melyet a Népművelésügyi Minisztériumba, a Képzőművészeti Főosztályhoz kell küldeni.

F. hó 4-én Glaga Vasile elvtárs kedvesen fogadott s meghallgatva kérésemet megígérte, hogy néhány nap múlva teljesen elintézi az ügyet. Szívességét megköszönve, búcsúzás előtt – zuhogóan szakadt az eső – felajánlotta autóját, amely lakásomra szállított.

Láthatod, kedves Béla, ezek után nem tehetek egyebet, minthogy várjunk az utazással addig, míg annak az illetékes intézők a lehetőségét megadják. Gondolom, hogy nemsokára elintézést nyer az ügy. Ezt beígérte a követség első titkára, és akkor utazhatunk.

Azonban még érintkezést kell keressen Bukarestben illetékes hatósággal, s ha ezt megkaptam, s az ügyről beszélhetett, akkor pár nap alatt rendben lesz minden.

A Bukarestben lévő intézmény, testület vagy minisztérium bizonyára még nem értesítette a Román Népköztársaság Konzulátusát vagy a Követséget arról, hogy az emlékmű felállítását engedélyezték. (Ezeket én gondoltam el így, de lehet, hogy nem így, hanem másképpen van.) Megjegyezni kívánom még, hogy a Népművelésügyi Minisztériumban magánlevelezésnek tekintették (Kmetty Jánosné főosztályvezető) leveleidet, s ezért arra kért, hogy az Emlékműbizottságtól lebélyegzett hivatalos értesítést mutassak be, mert ez a szabályszerű. Azonban ha a Népművelésügyi Minisztérium megkapja a Román Népköztársaság Konzulátusától vagy a Követségtől az értesítést, hogy megadták a beutazási engedélyt László fiam részére is, valamint a szobor szállítására is, akkor rövidesen mehetünk is.

Mindnyájatokat szeretettel köszönt:

János bátyád

Budapest, 1957. szeptember 17.

Tájszavak: E, Ë, É

- *ebbizën*: bizony
- *ebeleg*: tekereg, lazsál
- *eccër*: egyszer
- *ëccsik*: öccsük
- *eger*: éger (Alnus)
- *egészlábú csizma*: mindkét lábra húzható egyenes orrú csizma
- *egrecéroz*: gyakorlatozik
- *egy hoppra*: gyorsan
- *egyébaránt*: különben
- *egykor*: egyszer
- *éjfélás*: éjféli lakodalmi vacsora
- *ejha*: léha
- *éjháló, elhált*: máshol alszik
- *éjnek évadján*: éjnek idején
- *ejtel, kupa*: két icce
- *ékëcske*: gyík
- *ékesít*: díszít
- *elejébe*: elé
- *elereszteni*: elengedni
- *eleség*: ennivaló
- *eleven szén*: égő parázs
- *elhatta*: elhagyta
- *elig*: alig
- *elkucsukál*: elalszik
- *előlegény*: szereplő a boricatáncban
- *előruha*: kötény
- *elrekeszteni*: elzárni
- *elrudalni*: elverni
- *elsőház*: díszszoba
- *elsőrudas*: szereplő a boricatáncban
- *elterhesedett*: terhes lett
- *elurszil*: megront
- *embër*: férfi
- *ëppeg*: éppen
- *epresalja*: ciheres, bokros hegyalj
- *eresz*: előszoba
- *eresz*: konyha, pitvar
- *ereszt*: enged
- *es az esső*: esik az eső
- *ës*: is
- *esmég, esmënt, esmët*: ismét, megint
- *eszteke pálca*: ekevastisztító pálca
- *esztena*: havasi juhakol
- *esztomba*: társas tánc
- *ësztováta*: szövőszék
- *étő*: méreg
- *ëtt*: evett
- *éveg*: üveg
- *évegbor*: pálinka

Ígéretes kezdeményezések a Zajzoni Rab István Középiskolában

- *Zajzoni Rab István gálaest.* 2003. június 11-én az Electroprecizia Klubban szülők, meghívottak, tanulók és pedagógusok középiskolánk azon tehetséges diákjainak produkcióját nézhették meg, akik az elmúlt évben, években sikeresen szerepeltek, díjazottjai voltak megyei, országos vagy határon túli rendezvényeknek.
- *Eredményes összefogás.* Iskolánk szülőbizottságának kezdeményezésére az iskolaünnepély alkalmából helyi vállalkozók, szülők, támogatók mintegy 20 millió lejjel gazdagították a szülőbizottsági alapot.
- *Továbbtanulási ösztöndíj.* Magdó János mérnök, a Yurta Prod. Kft vezetője, a tandíj fedezését és a tanulmányok ideje alatt munkahelyet biztosít két sikeresen érettségiző diákunknak, ha a gödöllői Szent István Főiskola nyárádszeredai tagozatának kertészeti szakán végzik tanulmányaikat.
- *Sapientia-díj.* A Sapientia Alapítvány oklevéllel és 1 millió lejjel jutalmazta az idei legeredményesebb végzőst, a XII. A osztályos Buda Zsuzsát, aki idén a tantestület által évente odaítélt Zajzoni Rab István különdíjat is elnyerte.
- *HMMT-különdíjak.* A Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság, idén először, iskolai ciklusonként különdíjakat osztott ki: az I–IV. osztályosok mesemondó versenyén országos I. díjjal jutalmazott elsős Szőrnyi Szilárdnak (Hét fagylalt díj); a VII. B osztályos Coltofean Laurának honismereti tevékenységéért; Barkó Anna, Gödri Mártis Imola IX.-es tanulóknak szakdolgozataikért.

Olyan örvendetes kezdeményezések ezek, amelyek szükségességét régóta érezzük. Ilyen közösségi együttműködések, az igazi értékek felismerése és támogatása biztosíthatja számunkra a megmaradást, adhat reményt a jövőre.

Miklós Melinda

Hétfalusi hírek

- Május utolsó hetében Frank Viviano, a National Geographic Magazine szerkesztője ismerkedett a Barcasággal, és látogatásának emlékeként támogatta a Hétfalu júniusi számának megjelenését.
- Június elején a budapesti Fasori Gimnázium és a hétfalusi Zajzoni Rab István Középiskola kilencedikes diákjai látogatták meg egymást.
- Június 27-én tizenkettedik éve szervezték meg a Zajzoni Rab István Középiskolában a hétfalusi pedagógusok találkozóját. Előtte Bartalis Jani Hajni *Manyika* című könyvét mutatta be a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság.
- Július végén kisújszállási (Magyarország) és pacséri (Vajdaság) diákok látogatják meg vidékünket.
- A Tuzséri Hagyományőrző Táborban művelődési társaságunkat idén pürkereci boricás legények képviselték.
- A csáfordjánosfai táborba Veres Emese közvetítésével társaságunk tíz gyereket küldhet augusztus második harmadában.
- Az RMPSZ-nek köszönhetően két négyfalusi tanuló élvezheti a nyáron a Velencei-tó szépségét.

Emléktábla Istók Jánosnak

2003. június 14-én a *Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság* Hochbauer Ferenc elnök, Kovács Lehel István ügyvezető elnök, Jónás András, Négyfalu alpolgármestere és Nagy Béla nyugalmazott tanár javaslatára Istók János-emléktáblát leplezett le a hosszúfalusi építészeti (volt magyar kir. fafaragászati) iskola homlokzatán. A márványtáblát Köpe Csiri János faragta, a bronz emlékplakettet pedig Gergely Zoltán kolozsvári szobrászművész.

Az ünnepségen Kovács Lehel István Istók János életművét méltatta, Hochbauer Gyula és Jónás András a hétfalusi magyar oktatás és a fafaragászati iskola érdemeit hangsúlyozta, Gheorghiță Mutu Petre négyfalusi polgármester pedig az emlékjelhagyás fontosságát. Istók János rokonai üdvözölték a kezdeményezést.

Az ünnepséget Márk Attila daltulajdonos CD-bemutatója koronázta.

Lapszámunkat a Communitas Alapítvány támogatta

Csillagfaragó – Török bácsi, a XX. századi Hétfalu rendkívüli kosárfonója

Nemesfűz-tenyésztés a csángó községekben ez ideig nem volt. Közönséges fűzfajokkal a patakok árterületein meglehetősen nagy területek vannak benőve, de szakszerű kezelésben azok sem részesülnek. A kosárfonással csak néhány iparos foglalkozik, akiknek vesszőszükségletei a füzesekből gondozás nélkül is kitelnek. Emiatt a füzesek tulajdonosai a fűzvessző-telepeket csak silány legelőknek tekintik, és más módon nem is igyekeznek hasznukat venni. Pedig a vesszőfonás – különösen háziiparszerűleg űzve – a csángó lakosságnak sok hasznot hozhatna, mert vesszőből font árut csupán Brassó város lakossága és gyártelepei nagy mennyiségben fogyasztanak. Ezen körülményre való tekintettel az állami erdőhivatal már az 1901-ik évben intézkedett, hogy a csángó községben a kezelő erdőgondnokság igyekezzék nemesfűz-telepeket létesíteni és az elmúlt év tavaszán néhány község árterületein történtek is nemesfűz-telepítések, de azokat csak Zajzon község részesítette kellő gondozásban, míg a többi telepítést legeltetéssel többé-kevésbé tönkretették. E télen azonban – figyelemmel arra, hogy a vármegyei gazdasági egyesület a Háromfalu részére kosárfonó tanfolyamot rendezett – az állami erdőhivatal az első kísérlet kedvezőtlen eredménye dacára ismét felvetette a nemesfűz-telepítés eszméjét. (...)

A vesszőfonás tanítása természetesen folytatandó. A tanítás azonban az 1903-ik és 1904-ik évek alatt célszerűen csak a durva vesszőből készíthető tárgyakra terjedhet, miután ezen idő alatt finom fonásra alkalmas nemesfűz-vesszőt legfennebb a zajzoni telep produkálhat és tartani lehet attól, hogy ha a tanfolyamon részt vettek az ott látottakat nem vehetik mindjárt gyakorlatba: 1-2 év alatt – amíg finom vesszőt is kaphatnak – az ilyen vesszővel való fonást elfelejtik. E 2 év alatt tehát a mezőgazdasági és háztartási eszközök s dongák, hordók és edények készítését gyakorló tanfolyamokra kellene fordítani minden erőt. Az 1905-ik évre forduló év végén azonban már a finom vesszőfonás tanfolyama is sorra veendő, éspedig akként, hogy az érdeklődők nemcsak a fonást, hanem a vessző elkészítését is elsajátítsák. A tanfolyamokat (beleértve a házi eszközök stb. készítését oktató tanfolyamot is) egy ideig minden 2-3 évben meg kellene ismételni és a vesszőfonás a forgáccsal való fonással kapcsolatosan is tanítandó volna. A készülő áruk feleslegei közvetlen piacravitel útján és közvetítő kereskedők segélyével egyelőre valószínűleg a brassói piacon is elkelnek.

(Brassó-vármegyei Csángó Bizottság: Tanulmányok és javaslatok, Brassó (1905)

*

Amikor a Brassó vármegyei Csángó Bizottság terveiből idézett szöveg is napvilágot látott, akkor született, 1905. február 15-én Hosszúfaluban Török Mihály. A Mezőszéle út első házából járt az innen nem messze lévő állami elemibe, majd az első világháború első évei alatt a Götz Béla igazgatta Gazdasági Iskolába. 1962-ben, az általános kollektivizálás után nem akart a téeszben dolgozni azért, hogy neki ne parancsolgassanak, s 70 éves koráig tűzoltóként dolgozott a Köpe-féle fűrésztelepen, hogy kapjon majd valamennyi nyugdíjat. De utána is kellett valamivel foglalkoznia, mert tétlen nem tudott ülni. Eleinte csebreket készített a család számára, közel egy évig. Majd 1976-ban kezdett hántott vesszőből fonni.

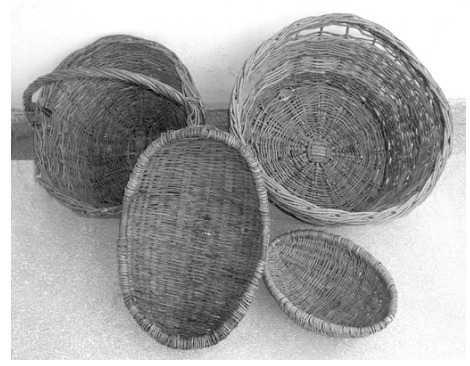

Hántatlan fűzből font kosarak

Addig is font pityókáskasokat hántatlan fűzből és venyigéből, fáskosarakat és pelyvahordót is az egész családnak, azaz 5 gazdaságnak (gyerekei családjainak is). Ami kilyukadt, azt reperálta. *„Nagyapámnak volt keze is, szeme is, esze is. Eleinte külön font fület tett a nagy pityókás kasnak utánfonással, később rájött, hogy egyszerűbb, ha fonat közben alakítja ki a fület. (...) A hántatlan fűzfaág is kétféle: világosabb és sötétebb. (Egy-egy kosáron, hogy tetszetősebb legyen, a kétféle fűz váltakoztatásával mintázatot alakított ki.) Az első hántott fonat egy ruháskosár volt. Mi hoztuk a mintát. Mint minden újat, ezt is morfondírozva fogadta. – Nehéz az. Meghántani s minden – mondta, de aludt rá kettőt s közben gondolatban már próbálgatta is, hogyan lehetne, s mikor nekifogott, akkor már sikerült."*

Levelezés előtt, rügyezés előtt mentek füzet vágni a Tatrang partjáról, a palló mellől, az Epresaljáról, a Garcsin völgyéből Andrissal (egyik unokája), Bandival és Misuval (fiai) is. Az autóval 3-4 főzetre valót is hoztak. Máskor gyalogosan hozta a hátán, amit elbírt. Egyszer öregen (85 éven túl) is elment egyedül fűzért.

„Eleinte szedés után, nyersen hántotta, mielőtt megszáradt volna a fűz, tavasszal vagy augusztusban. Utána mi kaptunk egy könyvet románul, amiből megtudta, hogyan kell főzni a vesszőt. Eleinte Misu csinált egy 80 centi hosszú edényt pléhből. Ebben főzte a kályhán. Utána rájött, hogy a pityókásfőző üstben is lehet. Marékkötegként összehajtotta s az üstbe göngyölítette. Hamar rájött, hogy gőzben, kevés vízzel gyorsabban lehet."

Miután megfőzte, hántotta, majd napon szárította. Fonás előtt ismét beáztatta, hogy ne törjön, hajoljon. Estétől reggelig áztatta. *„A köteg vesszőt megfonta, a tövét megpotyolta egy fakalapáccsal s úgy (aztán) húzta. De ez hamar ment, rövidesen találékonyan könnyített a dolgán: egy deszkába behúzott egymás mellé két acéldrótot, a fűzfát közéjük tette, s miközben húzta kifelé, az hántódott."* Előtte kipróbált egy tilolószerű szerkezetet is: ez olyan fafogószerűség volt. A csuklós végébe beszorította egyik kezével a fűzfaköteget, s a másik kezével, hogy ne horzsolja fel a kezét, egy ronggyal fogva húzta. *„A szükséges szerszámokat is maga készítette: a körülbelül 7 centi élű bicskát kaszaélből s nyelet is ő tett neki. A lovat egy kis mosópadból alakította. (Ez volt a munkapad.) Egyik oldalára hátat szerkesztett, hogy kényelmesebben lehessen ülni. Maga elé, az ülőbe vágott lyukba egy lécet tett, akkorát, hogy a rá helyezett kosár keze ügyébe kerüljön. A lécbe bicikliküllőből készített szeget s ebbe tűzte a kosár előre megfont fenekét (Mely gyakran 10-15 cm átmérőjű volt.) A fenék bordái mellé szúrta be az állogató bordákat, amelyekre a fonat került. A padon, az ülés előtt két lyuk: egyik a késnek, másik a sillának (mellyel néha a fonatnyílást segíteni kellett)."*

A hasítót szintén kaszaélből készítette.

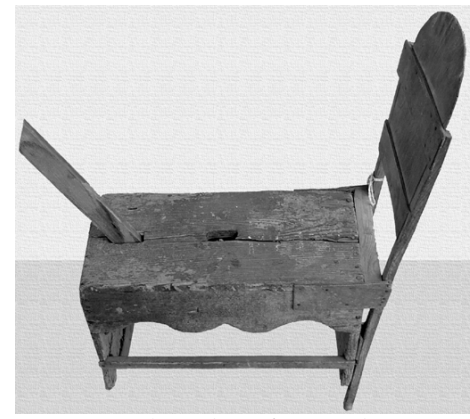

A ló: a kosárfonó pad

Mert igaz, hogy a füzet bicskával könnyen ketté lehet hasítani, de a fonáshoz egyforma hasítékokra volt szükség. Kigondolt s elkészített egy sarvalóhoz hasonló szerszámot. Ebbe betette az ágat, végét csípőfogóval megfogta a lap alatt, és kihúzta, miközben a penge, mint egy gyalu, levette a többletet. *„Bálint István (a képzőművész) hozta az első hasított fűzből készített mintát."* Szeretett hasított fűzből dolgozni, mert szaporább volt. *„Nyáron a pajtában, télen hidegben, inkább a konyhában dolgozott. (...) Mama egyszer-egyszer morgott, hogy mind teli van minden fűzzel, mikor hegyezte a vastagabb felét, vagy máskor hasította is."*

Török Mihály – fénykép 1991-ből

Szeretett fonni, örömét lelte a munkában. Fonás közben énekelt vagy fütyörészett. Dalokat dúdolt és egyházi énekeket is. Naponta egy-két kosarat font. Este azt mondta: *„Nem telt el hiába a nap, hagytam valamit magam után."* Vagy: *„Nem szívtam hiába az Isten levegőjét."*

A hántott fűzből készült fonatok: ruháskosár, kézimunkakosár, piaci kosár, virágcsokornak való kosár, gyümölcsöskosár, hímes tojásnak való húsvéti kosárka, virágtartók, kenyérkosár, szelt kenyérnek tálalókosár, újságtartó, papírkosár, üveget tartó „bárkosár" (Barkó Etelka vitte a mintát és adta a nevet), tálalóasztalka, lámpaernyők, fali dísz (napkorong), lábos alá való, tálalótálca, ceruzatartó, különböző füles kosárkák (mélyebb-laposabb, változatos formájúak). A minták közül kettőnek a nevére emlékeznek: pillangós fonat, mely a lepkeszárnyakhoz hasonló ívelésekből áll és galariás minta, melyben a sűrű fonat után következő befonatlan bordázatot ismét sűrű fonat követi, s így tornácszerű hatást kelt.

(Folytatása a 4. oldalon)

Tálalóasztalka és kosarak

* Kiadja a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság – © HMMT, 2003. * ISSN 1582-9006 *

Csillagfaragó...

Bárkosár, újságtartó, virágtartók

(Folytatás a 3. oldalról)

Ezreket font. A családban is van már száz, mert egy-egy mintából legalább annyit font, hogy mindenkinek jusson egy-egy. *„Ajándékba is sokat vittünk. El is adott. S szép keresete is volt belőle. – Akárhová nyúlok, mindenütt pénz van – szokta volt mondani tréfálkozva.”* Font Amerikába, Németországba, Svédországba, Magyarországra és itthon szerte az országba. A családból Enikő (az egyik unoka) próbálgatta volt a kosárfonást, főként Kovásznai Miklós tanító bácsi határozott unszolására: *„Megtanulod. Elkészíted. Kézimunkaórára hozod.” – „Más hosszúfalusi nem jelentkezett »tanoncnak«, **c**sak Nagy István akarta volt megtanulni. Jött egy párszor, megtanulta. Ő most szépen fon.”*

Hántott fűzből font kosarak, faldíszek

*

Nem Banner Zoltán *Csillagfaragói* vagy szemfüles néprajzosok népszerűsítették, hanem munkái hordták szét hírét a világba. S a hírt időtállóvá teszi a munka, melyről biztos Bandi Dezső is elmondaná, hogy a szépség célszerűen rátalál a hasznosságra benne. Kézművesség és népművészet talált egymásra Török Mihály bácsiban. Az első, jellem s adottságok függvényeként, tanulékonyság, értékek iránti alázat, kézügyesség, türelem összegzője. A második találékonyságot, képzeletet feltételez. Képzeljenek egy jókora teret, rajta kirakva az ezernyi kosár. Török bácsi a térből alig kiemelkedő halmocskán kosárfonó lován. A kosarak mellett mindenütt kötelező volna jelen lennie annak, akié a kosár. Ennyi emberben lehet az a közös, hogy egy-két munkájával megszólította őket egy kivételes hétfalusi csángó-magyar, valamikor a XX. század vége felé közeledvén.

S ha valaki azt a feladatot kapná, hogy gyűjtse össze a térről az egyforma fonottasokat, belecsorbulna a bicskája, mert miként nincs a világon egy embernek két egyforma pillanata, úgy nincsen e munkák között sem teljesen egyforma...

Nézem a hátlapon gyermekeinek, unokáinak ajánlott fényképét, s kérdezem magamtól is, hogy vajon mi választja ki valamire az embert? A volt hosszúfalusi gazdasági iskola sok száz kosárfonást is tanuló növendéke közül miért éppen Török Mihályban érett be a hajdan elvetett mag gyümölcse? Az iskolában elhintett mag, az egyén cselekvéskényszere, néhány ízlést érlelő ember jótanácsa meg a közösség igénye működtetni kezdett egy népművészeti ágat.

Nézek egy másik fényképet is: 24-en vannak rajta. Középen Mihály bácsi s körülötte négy gyereke: Anna, Irén, Mihály, Bandi családjaikkal. A velük folytatott emlékező beszélgetés szövegéből állítottam össze a kosárfonó Török Mihály bácsit megidéző írásrészt. (Adatközlők: Veresné Török Anna, 72 éves; Köpéné Török Irén, 66 éves; Török András, 60 éves; Miklósné Veres Melinda, 37 éves; Köpe Enikő, 31 éves.) A felvétel óta az unokák többsége is családot alapított. Legtöbbjüket ismerem: egyfából faragott emberek.

Újból nézem a képet, a kosarakat, s felötlik bennem egy imént félig nyitva maradt kérdésre a válasz. Ez a nemzetségnyi család Török bácsi főműve. Aki ilyen tartalommal élte meg életét, az szelíd méltósággal hallhatta meg azt a szót is, mely őt arra hívta, hogy évtizedig másképp szolgálja közösségét, mint addig. Majd miután ezt a feladatát is teljesítette, konok bölcsességgel indult tovább...

Hochbauer Gyula

Hántott fűzből font kosarak, virágtartók

Fényképek: Kovács Lehel István

Itthoni személyek

A Próka-féle vaskereskedés. Szép példája a kétnyelvű feliratoknak (1925-ből)

Az építészeti iskola utáni útkanyarban, jobb felől, Próka Demeter vaskereskedésével szemben lakott *Mátis bácsi, az asztalos.*

A baloldali sarokházban *Ugron nevű „suszter”* dolgozott. Jó szakember volt, rendelésre is készített lábbelit – nemcsak talpaláshoz meg „borításhoz” értett. Felesége kézimunka-varrással pótolta a jövedelmet. Kisinast is tartottak. Egy alkalommal az inaska azzal állított be hozzánk, hogy: *„Ugrikné nagyságos asszony kér szépen két hármas kötőtűt.”*

Beke…-nak kovácsműhelye volt az út további szakaszán, jobb kéz felől.

Valahol ezen a környéken dolgozott *Bibó, a cipész.* Úgy tudom, elesett vagy eltűnt a második világháborúban. Felesége nehéz körülmények között nevelte 3 leánykájukat. A háború után párttanfolyamot végzett, egy darabig az Electroprecizia gyárban volt káderfelelős.

A mostani nyomda mellett, az egyház telkén volt a jégpálya, melyet egy *Vas Gábor* nevű hadirokkant gondozott. Pár lej fejében délután a gyerekek, este a felnőttek (még Vigofszky bácsi is!) korcsolyázhattak. Nyáron teniszpálya volt ott. Azt nem tudom, ki tartotta rendben. Vas Gábor Piroska óvó néninek volt valamilyen rokona.

A sarki emeletes ház földszintjén volt a *Grósz Károly patikája.* Gyermekkoromban már *Márkovácz Frédi* (?) vezette. Az lehetett a Grósz család elgondolása, hogy Márkovácz vegye feleségül a lányukat, Irénkét, így a patika a családban marad. Ebből azonban nem lett semmi – vagy Márkovácz nem akarta elvenni, vagy Irénke nem akart hozzámenni. Irénke (néni) vénlány maradt. Mindig ernyővel járt – szép időben napernyővel, esőben esernyővel. Nem szerettem, haragudtam rá, mert beárult édesanyámnak, hogy nem köszönök neki. Na, ezután „juszt sem” köszöntem.

Ahol most a líceum tornaterme van, volt az *Antoni gyapjúfeldolgozó kis gyára.* Gyapjút téptek, fontak. Hogy festettek-e, nem tudom, azt sem, hogy hányan dolgoztak benne. Az Antoni család Brassóban lakott, fiatal tagjait elhurcolták az oroszok, amikor a 16 év fölötti németeket összeszedték. Annak idején, mikor a kis gyárat „államosították”, a gépeket ismeretlen helyre vitték.

A Grósz patikával szemben dolgozott *Czika bácsi, az asztalos.* Kiváló mesterember volt, több segéddel dolgozott. Fiatal korában György Lajossal együtt a sinaiai Peleş királyi kastély fafaragásait és intarziás bútorait javították több hónapon (vagy éven?) át.

Csató Béláné, a varrónéni a mostani házunk mellett, a Lőrincz Jánosék házában lakott. Csató Béla és családja Debrecenből származott ide, a húszas évek elején, a ’19-es magyar kommunizmus elfojtása után. A „varrónéni” otthon dolgozott, de „házivarrónő” is volt, nálunk is ő szedte rendbe minden tavasszal és ősszel, divatossá téve a ruháinkat és leengedve – kitalálva mindazt, amit kinőttem. Három gyermekük volt: Bözsi, Ilonka és Béla. A lányok a brassói református leánygimnázium mellett működő kereskedelmi iskolát végezték el. Bözsi az Antoni-gyárban volt tisztviselő. Ilonka, Béla és az öreg Csató nem tudom, hol dolgoztak. A bécsi döntés után talán Csíkszeredában telepedtek le. Bözsi Hadnagy tanár egyik fiához ment feleségül.

A mi házunk régebben *Bartha Gézáéknak* volt házbérbe kiadva. Bartha Géza a régi Brassói Lapok és a Népújság lapszerkesztője volt. Nevelt leányuk, Margit, gyermekkori felejthetetlen, igaz barátnőm. Az öregek a bécsi döntés után Sepsiszentgyörgyre költöztek. Margit Brassóba ment férjhez.

Bencze Mihály szövőgyára ott volt, ahol most Géczi, a mészáros lakik. A gyárban pamutvásznat szőttek (fehérneműnek valót) és csíkos, kockás kartont. (Lehet, hogy gyapjúszövetet is?) Festöde is működött. A megszőtt anyagot a Bencze Mihály csernátfalusi boltjában árulták. A bolt melletti szobában szabóműhely volt berendezve, ahol Bencze bácsi (hiszen voltaképpen szabó volt) több segéddel és inassal dolgozott. A boltban felesége árult. Két szép leánykájuk volt: Iluska és Irénke. Mindkettő 21 éves korában halt meg, előbb Iluska, tüdővészben, aztán pár év múlva Irénke, tüdőrákban.

Mind a kettő leánykori jó barátnőm volt. A szülők „deportálását” nem érték meg, talán jobb is volt így. Nem tudom, Bencze bácsiékat hová vitték el (az 50-es évek elején), évek múlva kerültek csak haza. A kis gyárat már azelőtt államosították, a gépek széjjelhordódtak. Bencze bácsiék a bal oldali épületben laktak, 2 szobában, életük végéig. A néni dr. Papp Béla orvos rokona volt, ő segítette őket.

Chrestel, a cipész (hibásan, még a szomszédok is Kesznelernek hívták) a régebbi szövőgyár 2 szobájában lakott. Chrestel néni a hosszúfalusi evangélikus egyház pénztárnoka volt élete végéig.

Hochbauer Ferencné Gáspár Sára

* Szerkesztőség: RO-2212 Négyfalu, George Moroianu utca (Nagyút) 87. szám * Telefon: 0268/275 773 *